

નાલ્યોમાં ૧૬૯૭
શેઠોના શાખા ૧૦૫
અને

પટેલોનું પોગળ *

૧૬૯૭

સં. મજબૂતોન સમજા ॥ સાર.

ખનાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

બ્યાસ ત્રીકમલાલ ઈછારાંકર.

અ મહાવાદમાં.

ખરખખમદારની હવેલીમા “ સમરોર ખાલ

છાપખાનામા સવાઈલા”

(૪)

નથી. તેવા ભાઈઓ ભેગા થઈ સુધારો કરશે એવી આશા છે. આ બુક વાંચી મનમાં દ્વેશ લાવવો નહીં કારણ કે કરતા પુરવે દ્વેશ રહીત કરી છે. ને કરવાનું કારણ નાતોમાંથી અનીતી ટળી નીતી થાય. આ કહ્યા છતાં જે માથે જે-થી લેશે તેજ આ કર્મ કરતા-હશે એમ જાણીશું.

ધારતી યત્ર.

આ પુરતક રચતી વખતે મને કુળાબીમાનીઓએ ધણીક ધમકી દીધી પણ તે ધમકી નહીં ગણતાં ખરી ખીના બાહર કરવા આ પુરતક રચ્યું છે.

આરપણુ યત્ર.

શેક સેટારસા, પેટલ પેટલરસા તેમને આ બુક આરપણુ કહ્યું. ખીજા મહેરબાન ભાઈઓને આ ચોપડી તીખાં તીખાં મરી રહી આપુ તે કાઢીને જાગ્રત થાઓ. કારણ કે સરવે માતીજા ભાઈઓમાં શેડાની સરદી પેળી ગઈ અને પેટલોના પાસ લાગી ગયો છે માટે સાચુ રહી ચોપડી વાંચીને પાસ લાગી ગયેલા તે બુઝોરે બુઝો. વાચ નહીં તો ઘાકરણુ લ્યો. મચમચાવાય નહીં તો મુલ્યો. બીજા નહીં તો બાંખર હશે, ખ... બુઝો.

(૫)

લીલા બોલ્યો. શેઠને પટેલ એવું શું કરતા હશે કે અમના
નામની સમજી નાતોમાં નીત્ય પોટો પેડ છે. એટલે પાસે
ઊભેલા શેઠ બોલ્યો. હાથ હાથ શેઠાના સત્યાનાથ અને પ-
ટેલોનો પરિવાર કહાડ્યા કેમ બેઠાછો નાલીલો બોલ્યો
નારે બાપ તમારે સત્યાનાથ અને પટેલોનો પરિવાર અમે
શું કામ કહાડીએ. પરમેશ્વર કહાડશે; પણ શેઠ સાહેબ અ
માને તમા એક સરખી જાતના મનુષ્ય છીએ તેમ છતાં
તમા શાં શાં પ્રસાદ કરતા હશે કે તમાને સરવે શેઠ શેઠ
કહેછે. શેઠ બોલ્યો. બાપ અમારા પ્રાકૃત સાંભળવાં હોય
તો ચીત રાખીને સાંભળો.

પેહલું.

અમે નાતમાં લડીએ, ગરીબને બહુ નડીએ;
નખળા કામમાં પડીએ, ઘાટ બધાનો ધડીએ.
ધારીએ તેને છડીએ, દાંત દાળને દડીએ;
આશ્ર વીના રડીએ, ત્યારે નાતને કનડીએ.

બીજું.

ડાળો દખાડી ખાઈએ, સોદાના સાથી થઈએ;
ગરીબને ધમકી દઈએ. નખળાને માંપીએ હઈએ.
છાંતી લાચી ભઈએ, અત્તમા બહુ ગાજી ...

(૬)

લોકમાં સારા કહીએ, સ્વાસ્થ હોય ત્યાં જઈએ.
સૌને મળતા રહીએ, ગળે છરી વહીએ.

ત્રીજું.

અમે પાકા પડપંચ વાળા, હાથમાં રાખીએ માળા;
કરીએ પ્રમાણીક ચાળા, લેઈએ ગર્યના ગાળા.
અમે શક એવા રૂપાળા, અમને પુઠે સૌ કે સાળા.

ચોથું.

અમે નીંઘા સૌની કરીએ, પાપે પેટ ભરીએ.
અહરથ જોઈ ન કરીએ, અદેખાઈમાં મરીએ.
કુલાશોમાં કરીએ, લાંચને ન ડરીએ;
છોકરીની છત હરીએ, કન્યા દે તેટલી વરીએ.
ધાક કોઈની ના ધરીએ, અમને સંગરે નહી શી હરીએ.
નાતીલા ખોલ્યો. વાહ વાહરે શક બ્રાહ્મ! સામાશ છે
શક સત્યાનાસીયા, પ્રમાણ છે પટેલ પાપીયા, હું તો તમાર
છટા સાંભળીને એવા ખુશી થયો કે તમારા રોગ
વૈશા પુંજ, ખાળ બચ્યા, કુટુંબ પરીવાર લેઈને મરી
હ. ને તમે સૌ વરસના થાઓ. અને ખાટલે પડ્યા
ઓ, એટલા અમારો આશીરવાદ છે. શક ખોલ્યો ભા
નથાસ્તુ: નાતીલા ખોલ્યો, શક સાહેબ ખારીટરને ખારીટર
મારે ડગલો હોય છે. જનને જન પાણીની

નીશાની સાર ઝમો હોય છે અને તમારી પાસે શેઠ
 રૂપિયાની કેમ કાંઈ નીશાની નથી. શેઠ બોલ્યો ભાઈ હસ્તિ
 ર આંધળો છે, પરમથુર પાંગળો છે નારાયણ નખોદીઓ છે,
 અંબાજી ગાંધી છે. મહાદેવ મુરખો છે અને જલ્લા ભાંખા
 રી છે કે અમાને પીઝ ખેંપગ અને એક ચમર આપ્યું
 નહીં. પણ ઠીક છે કોકવાર અમને એ દેવ લોક મળશે તે
 દહાડે એમની વાત છે. નાવીલો બોલ્યો. વાહરે શેઠ શું
 તમારાથી દેવલોક ડરીને નાસશે? શેઠ બોલ્યો હા ભાઈ હા.
 જુઝાથી જુતે નાસે અને ભંગીઆથી આત્મણે નાશે,
 તેમ અમા ઝાંડથી દેવ નાશે. તેમાં તે શું. દેવના બાપે
 નાસે. નાવીલો બોલ્યો વાહરે નખોદીય શેઠ તમે તો મર-
 શા ત્યારે કેવાએ કુટાશે શેઠ બોલ્યો ભાઈ હમારી કુટણી
 આ કુટાશે તેવું સાંભળી લ.

હાય હાય હાયરે સેઠીયા.

હાય હાય.

હાય પટેલીયા, હાય હાય. હાય પંચાતો, હાય હાય.
 હાય કરતા તે, હાય હાય. હાય કોણ કરસે; હાય-હાય.
 હાય ગરીબને, હાય હાય; હાય કનડતા; હાય હાય.
 કોણ કનડસે, હાય હાય; હાય છોડીઆના હાય, હાય.
 અંશા લેતા, હાય હાય; તે કોણ લેગે

ભાઈ આવી આવી જાતનીતો અમારી ઘણીજ કુટણીયો
 કુટાસે કારણ કે. અમે શેઠ. માટે અમે કોઈને ત્યાં સમ-
 સાન. રૌવા કુટવા કે તેના ખરચ ખુટાણમાં જઈએ નહી.
 પણ અમારે ઘેર સરવેને મેહનત મજૂરી તથા રૌવા
 કુટવા આવવુંજ પડે. નાતીલો બોલ્યો. પાંચ શેઠ. હવે તમે
 અમારે ઘેર નહી આવો પણ અમે તો તમારે ઘેર ની-
 ત્યાત રૌવા કુટવા ખારમા તેરમાં રાંધવા કામ કરવા આ-
 વીસું, શેઠ બોલ્યોઃ ભાઈ અમારી શેવા ચાકરી કરી અ-
 મને મળતા રહેસો તો તમારૂ નામ કોઈ દેનાર નથી; ન્યાતીલો
 બોલ્યો, વાહરે ઉછેદીઆ સેઠ વાહ: હા હા હા હા હા હા
 હા હા હા: એવી રીતે નાતીલાને હસ્તા જોઈને. શેઠ બોલ્યો;
 અલ્યા તમે મારી મસ્કરી કરોછો. નાતીલો બોલ્યો, નારે
 શેઠ ના; હું તે તમારી મસ્કરી કરૂ. મસ્કરી કરે કાછીયો
 કે પછસો લે, અમે વંતાક દે.

શેઠ બોલ્યો. ત્યારે તો કીક. તમે મસ્કરી નથી
 તા, તો હવે અમારી બધી કાળીગરી કહુ; નાતીલો
 ભ્યો, ફેહો શેઠ કો. સેઠ બોલ્યો, અમારા કાળજામાં
 ચેટમાં પાળી. મોહામાં મીઠાસ, આંખમાં ઝેર હિયામાં
 ળી; પણ અવળા; એવી એવી અમારી કાળીગરીયો તે ના
 ...ને માણુમ પડે નહી. કારણ કે નાતીલો

(૯)

તમામ લોકો હાથગા ને હયાના કુટલ છે. નાતીલો બોલ્યો,
 સેઠ તમા આધજાને હૈયાકુટેલ કોહોછો તે મારા મનાવા
 માં આવતું નથી. શેઠ બોલ્યો, જો બાઈ તેમ ન હોય તો
 અમે કોઈને શુભાસ્તી આપતા નથી તેમ અમા ધરના
 પૈસાદાર કે ખાતા પીતા પણ નથી, તેમ છતાં અમાને
 સરવે શેઠ શેઠ કહે છે; અને અમારી રાંડો થઇને રહે છે.
 નાતીલો બોલ્યો, શેઠ સહુને તો રાંડો કેમ કહેવાય; શેઠ
 બોલ્યો, જો બાઈ રાંડો ન હોય તો અમે જે વાતની ખં
 ધી કરીએ તે ખંધી ને છુટી કરીએ તે છુટી; એમ
 ચાલેજ નહી; અને તેમ ચાલે છે માટે સરવે અ
 મારી રાંડો રાંડો ને રાંડો. નાતીલો બોલ્યો વાર શેઠ,
 હવે હું નાતીલાઓને ઊસ્કરણી કરીસ એટલે તમારા
 સામા પડશે શેઠ બોલ્યો; અમારા સામા પડશે તો. સામા
 પડવાની જો ભુલાવવાનો અમારી પાસે ખેત છે નાતીલો
 બોલ્યો; તમારો જે ખેત હોય તે કહો; શેઠ બોલ્યો, જે
 ઘણી સામા થાય તેને ધમકી દેઈએ અથવા લજ્જાવાળીએ
 અથવા સરમાળીએ. અથવા માન્ય દેઈ જાયા ચઢાવીએ ને
 અમારા વસમાં રાખીએ તેમ છતાં વસ રહે નહી
 તો તેના ધરનાં ખર્ચાઓની સાથે આડો અવજો
 ગમે તે સંબંધ કહાડીને શગપણ ખતાવી અ
 સામા ધનારની માને અથવા બેઠિન

અહાવીએ ને સામા ધનારની સાથે લડાવીએ ને તેવા ધ
રમાં કળેશ કરાવીએ; એટલે તે ધણી ધરનાકળેસથી કંટા-
ળીને અમારો તંત મુકી દેઈ અમારા વરચમાં રહે, ન્યાતી
લો ખોલ્યો. શેઠ સાહેબ તમે તેને લજ્જાવાવો; ધમકાવો મા-
ન્ય આપો; તેના ધરમાં કળેસે કરાવો. પણ જે ખરો પુર-
ષ પુરસાતાયુ વાળો હોય તે તો વસ થાયજ નહી. શેઠ ખો-
લ્યો ભાઈ પુરસાતાયુવાળા હોયતો અમે રાંડો કહીએજ નહી.
નાતીલો ખોલ્યો વાર શેઠ સાહેબ હવે મને તમારા સરવે
યુગ્મ માલમ પડ્યા. માટે હવે હું સરવે નાતીલા લોકોને
ચેતવણી આપવાને, આ વીસે ચોપડીયો બનાવીને છપા-
વીશ શેઠ ખોલ્યો. જા જા છપાવજે નાતવાળા અમને શેઠ
પટેલને શું કરનાર છે;

નાતીલો ખોલ્યો સરવે નાતીલાભાઈઓ સંપ કરીને તમા-
રી શેઠાઈ કહાડી નાખસે શેઠ ખોલ્યો; અલ્યા તું તેવી
આસા રાખીસ નહી, ગિતટા તને ચોપડીયો બનાવ્યા સાડ
ગાળો દેસે, નાતીલો ખોલ્યો, હું ખરી વાત સમજવા જે
વી છપાવીસ તેમાં તે સું ગાળો દેશે; શેઠ ખોલ્યા અલ્યા
નાતના તમામ લોકો અમારા યુગ્મને જેવા તેથી તેઓ
અમારને અમાર તાણસે, અને અમને વાહાલા થવા સા-
ર તને ગાળો દેસે; નાતીલો ખોલ્યો; જે આદમી અફજ
ના આછોને હૈયાનો કુટેલ હસે તેજ મને ગાળો દેસે સમ-
જને વીવકી હસે તેતો મને જાજસ આપસે; માટે જરૂર
જે હું ને હું.

(૧૧)

નાત્યોમાં સેઠોના શાખા.

દોહરો.

લખતાં લહીયો નીપજે, ભણતાં પંડીત હોય;
લડતાં શેઠજી નીપજે, કુંળના પુછે કોય.
એમ બન્યાછે શેઠીયા, કોઈ પણ નહો મુળ;
કુડ કપટ દંડા કરી, ડેરવી ખેડા કુળ.
વાંચી શીક્ષા વળસે તે આતુર ગુણ જાણુ.
અતીકા ભીજી જસે. નહિ ભીજે પાસાણુ.

કેલઈઆનો રાગ.

રાહડો.

ઈ કોઈ કુળ ન જોસોરે, જોઈને છેવટ રોસોરે; ટક.
ધણોક ગજબ છે ગુજરાતમાં, સાંભળજો સહુ રીત?
વાંચીને વળી વાળો સ્ત્રીખામણ, ધછજો આપનું હીત.

ભાઈ ૨

નાત્યો નાત્યોમાં વડી વાતો. કહી બતાવે કુળ;
પટેલ થઈ પંચાતો કરે પાણુ, ઘરમાં ખાવાની ધુળ.

(૧૨)

સહુ પર કરે સારી સેવાઈ. વીખાણે પરીવાર;
શેઠનું નામ ધરાવતા મુઆ, હાથ ધણા દેવા દાર.

ભાઈ ૩

લેહણુદારે ઘેર લાંઘવા બેસે, લુધડાં ખુળ બેંચાય;
નાત્ય જન્મે ત્યાં માહિયા ભા થઈને. ધુમતા ધુમતા જાય.

ભાઈ ૪

લાંખા હાથ કરી કાડે ધાંટા, દાખવે સૈ સંગ દ્રોહ;
જીવ્યા વધ્યાનો રોડ જોઈને, મુરખ પાંચે મોહ.

ભાઈ ૫

મુઠ કહેકે કરતો હરતો, નાતને જાતમાં એહ;
બોલતો આલતો ને ડંડ લેતો, માટે કુળનો તેહ.

ભાઈ ૬

એમ જાણીને ઘીકરીઓ દે, આપે પહેરામણીપુર;
તોપણ કુલીન કાડે વાંધા, દેખાડે નખણુ નુર;

ભાઈ ૭

સાસરે ખાસડે મારીને આપે, ખનાવે ખહુ મોંક;
સાસુને સપડાવ્યા કરે, તારી છોડીને બહીશ શોક.

ભાઈ ૮

આંખના આંધળા હૈયા ફુટેલા, ધણા મળે દેનાર;
એ ઘેર જશે શેઠાણી યાશે, એવું ગણે ગુમાર.

ભાઈ ૯

(૧૩)

સાસરવાસો લેધને સાસરે. કુળવંતા ધેર જાય;
ઝોરવા ઝોરવા શંખ નારાયણ, બહાર ધણી કુલાય
ભાઈ૦ ૧૦

પરણ્યા પછી શું કરે પાપણી, નકટાનું પરમાણુ;
ખીજને નાક કટા કરવા, કુળના કરે વીખાણુ.
ભાઈ૦ ૧૧

છેડા વાળીને છાની રૂએ, પેલા ભવનાં પાપ;
ઘરેરે બુખડુને ધેર દીધા, મરજો માને ખાપ;
ભાઈ૦ ૧૨

તમાચે રાંડ રાત્ર મેહા રાખે, પહેળે પકાડે ખાપ;
વાત કરતાં નળીયા જેવડું, નાકજ કુલી જાય.
ભાઈ૦ ૧૩

કુળવંતાને છે નહી કહેનાર, માટે કરે ગમે તેમ;
રળે નહી ને રાંડને કુડે, વ્યસન બિપર પ્રેમ.
ભાઈ૦ ૧૪

માગીને પેહેરે ઘાટ ધરણ્યાં, ગ્રહસ્તાઈ કાંક દેખાય.
નાતમાં ખીજનો પધસો દેખીને, પેટ પાસુ બળી જાય.
ભાઈ૦ ૧૫

શંક્યા જદે પેહેરી હોડીને, આવે ખીજ લોક,
તો સેઠની આંખમાં આગ ઉડે, બિપજે હૈયામાં

(૧૪)

હાલના કુળમાં કેટલાં લક્ષણ, વિખ્યાણું વૈભાગ.
નીરધન ઠક્કું અભણ ગાંડા, વ્યસનને વળી રોગ.

ભાઈ ૧૭

ધરડો ગુણ હીણેને નપુસક, કુળમાં એવા વર.
માગી તાગીને ખાધ કણકીયું, ભાગવે ભાડાનાં ધર.

ભાઈ ૧૮

ધેરી રખાવીને તેજ પા જઈનું, ચોળી ખનાવે તાલ;
કકડીપાન ચુનોને કાચો, માગી માદું કરે લાલ.

ભાઈ ૧૯

ચોટલી કપાવી ખાખરી રાખે. મુછો વાંકી વાળે છેક;
ખનગી તાણેને પાસે ન મળે, વાલની વીંટી એક.

ભાઈ ૨૦

કદી કો ડેકાણે મરદાઈને રૂ ૫૦ ગુણવાનને ધનવાન;
ની રોગી નીર વ્યસની ગણો, જવાનને વીદવાન.

ભાઈ ૨૧

સંધળી વાતનું સુખને સાર, હોય સચુ સંન્યાય;
તો પણ હાલના કુળવંતામાં, અંધમને અંન્યાય.

ભાઈ ૨૨

ગમે તે પણ જાણી ખામી, કાણાડી મુક્યોછે વરાડ;
તેવા ઉચો હોય તો પણ, હંટનાં વાંકાં હરાડ.

ભાઈ ૨૩

(૧૫)

ખચુ તે હંચા થએલાની, કસુર નથી જાણાવી લગાર;
ગર્ધવ સરીખા ઊપરા ઊપરી; કંચાઓના દેનાર.

ભાઈ ૨૪

એટલે તે શેડીયા થઇ બેઠા, ફાટયા વીના રહે કેમ;
માટે આખી દુનીયાં સમજીને, કુળનો ટાળો બેમ.

ભાઈ ૨૫

કુળવંતા કરે નાગી બડાસો, ઊંચાનો વાદ ન થાય;
એવી એવી કુલાસો મારીને, સરવેને ધૂતી ખાય.

ભાઈ ૨૬

એવા કુતારાને દીકરી આપે, મા ખાપો મુંઢ લોક,
હંચા ઊંચા તે સાના હંચા, હંચી તો હંચીની ડાક.

ભાઈ ૨૭

સું સમજી સહુ હંચા કહોછો, હંચાતો જુગમાં જાડ;
તે કરતા પણ ઊંચા કહોતો, વન વગડના તાડ.

ભાઈ ૨૮

માટે હંચા નકામના જાણો, છાંડોને ચંડાળ ચાલ,
દામ દઈ દીકરી દસે તેને, થાસે સોકનું સાલ.

ભાઈ ૨૯

શેડીઆ પાસે પધસો ખુટે, હુટે ધરની નાર;
તેમ ન મળે તો ખીજી વેળા, પરણવાનો વીચાર.

ભાઈ ૩૦

(૧૬)

મરણવાથી આવે પહેરામણી, કહો તેને શું કુખ;
વરસ દહાડાના ટાણા જમને, વેડેલી ભાગે ભુખ.

ભાષા ૩૧

તેમ કરંતા દીવેલી દીકરી, ન પેટ દીકરી થાય;
પાધડીએ ન ધાધરીએ ધુન્ન, પૈસા માટે વેચી ખાય;

ભાષા ૩૨

તે દીકરી વેચવાથી નાતીજાને, ક્રોધ ગિડે દન ચાર;
મઠ્ઠી પાછા પહેરામણી સાથે, દીકરી દે ખીજ વાર.

ભાષા ૩૩

કૈંક ગિંચા થવા શેઠીઆને, ઘેર કરેછે વેડ;
વગર પૈસે અને ગુમારના, કહ્યા કરે શેઠ શેઠ.

ભાષા ૩૪

ઘણાંક શેઠના છોકરાંઓને, બ્રાહ્મી શીખવે ગાળ;
એમ વહાલા થઈ શેઠ થવું હોય, તે ઘાઘ આવે કપાળ.

ભાષા ૩૫

શેઠ થવા છોકરાંને છકાવે, રમાડે લોકતા હુંડ;
ઘણાંક તેડીને નાતોમાં ફરે, તેથી તે કેવા મુંઠ.

ભાષા ૩૬

પીરસવા રહે શેઠનાં છોકરાં વગીયાં કરે અપાર;
તેથી ખામી કોઈ કહેવા જાયતો, વઠવા થાય તૈયાર.

ભાષા ૩૭

(૧૭)

સેના સામા કોઈ વડવા ઉડે, તો શેક કરે વીચાર;
નાતમાં નીચો તે સું સામુ ખાલે, મુકીદો નાત ખહાર.

ભાઈ૦ ૩૮

વડયાને વાકે સોભે નહીતો, લાંચ્છન મુકે કાંક;
સાચી જુઠી જુગતી લગાવી, પાડે ડંડનો આંક.

ભાઈ૦ ૩૯

તમાં ખરે ન્યાયે કોઈ ન ખાલે, શેક થકી સરમાય;
શેકની છાંયામાં શેક થવાને, હુંકારો દીધે જાય.

ભાઈ૦ ૪૦

એવા જિંદા અગ્નિની ધાણા છે, દોરાય ડોળાંની જાન;
એમ કરે કાંઈ કુળ વધે નહી, ધ્યાનમાં રાખજો વાત.

ભાઈ૦ ૪૧

લોકને ડંડી ભરે ધેર દાંણા, નાતે જાણે જન્મે થાય;
ડંડનું મોહોહું કોઈ ન દેખે, હિસાબ લે જમરાય.

ભાઈ૦ ૪૨

વા એવા અનરથ કરીને, અલાવે ધરખાર;
સાર સાંભળી સમજે નહી તે, મુરખનો સરદાર.

ભાઈ૦ ૪૩

સો લોકતણો લે ઝાઝો, હરામનું હરી ખાય;
ખુપનો ખોટલો વધે ત્યારે, મુળ સમુગ્ર જાય.

ભાઈ૦ ૪૪

(૧૮)

શેઠ સાથે કરનારા ફોગટ, મશાલના ઝાલનાર;
તે તેમનું ને તેમનું તાણે, ખર તણા અવતાર.

ભાઈ ૪૫

શેઠ વીના ખીજ કોઈ પીરશે, જમણુ શાક કે કુર;
શેઠ પટેલોના મોઢા સામુ જોઈ, બાણા ભરે ભરપુર.

ભાઈ ૪૬

છેલાઈમાં શેઠ મોડા પધારે, પંગતમાં ખાય ભાવ;
પછી જમે તો થાય પોતાને, પતરાળાંનો ખચાવ.

ભાઈ ૪૭

હપર રહી જાહે અરચાવે, પારકા પનોતા થાય;
પોતાના ટાણામાં ટુંટીયાં વાળે, ખરચે કરી હાય હાય.

ભાઈ ૪૮

ખીજને મહેણાં મારી ચડાવે, ખરચી કરે ખુલાસ.
પોતા જોવો બીજ માગતો કરે, ત્યારે હમયામાં હાસ;

ભાઈ ૪૯

દ્રવ્યવાળાને મરમે કહે, દેડને તાં ધન હોય;
પણ તે નાતને જમાડી દો, ત્યારે જાણે સૌ કોય.

ભાઈ ૫૦

એમ કહીને દાંતે બળંતા બોલે કડુઆ બોલ;
શેઠ થઈ ખરચે નહી ચોવડુ, તો તે બોલ્યા ખર તોજ;

ભાઈ ૫૧

(૧૯)

ધેર આંધું ટાણું સર્વ કરેછે, સુખે ભરેછે પેટ;
સહુનાં સરખું તે વાવરેતો, જીવીદાસનો શેઠ.

ભાઈ ૦ ૫૨

પાંચ લક્ષ્યા ભિજા મળીને, મેળવે પોતાની નાત;
યગ બાંધીને કાકે તમાકુ, પારકી ડોહીળે પંચાત.

ભાઈ ૦ ૫૩

જ્યાં ત્યાં ધર ભરવાનું કારજ, બેસે થઈને ઇંદ્ર;
પરના ભડાકા મારે તડાકા, છુપાવે પોતાનું છીંદ્ર.

ભાઈ ૦ ૫૪

શેડીઆ દોઈ સદાઈમાં બાલે, કોઈ કરે ઘાંટા ઘાંટ;
ખરેખરા જાણે લક્ષ્મીપતી, નાખે લાવી આડી આંટ.

ભાઈ ૦ ૫૫

જેને ને તેને કનડ્યા કરે, એ શેઠનો રાજગાર;
તો કરાવે દેવાં કરાવી, નહીતો મુકે નાત બહાર.

ભાઈ ૦ ૫૬

હનું છોકરું આડું બાલે તે, વાપે ગિડયું જાય;
જનનું છોકરું સેજ બાલેતો, પીંજાનું પારેવું થાય.

ભાઈ ૦ ૫૭

ડુઆ એવા એવા અધર્મી શેઠો, કેમ ન કોપે નાથ;
સરકારને પણ અરજ કરેછું, નાતોમાં બાલવો હાથ.

ભાઈ ૦ ૫૮

(૨૦)

કુલાવી કુલણને ખરઆવે, ખુશીથી જાતરી ખાય,

છેવટ તે કુલજા ભાખના, કેવા ફજેતા થાય,

ભાઈ ૫૯

ધરખાર હાય તે ગીરો મુકે, મુકે સારા સણગાર;

તે ન હાયતો ખત ખાતાં લખે, જરસ લેવા ધડી ચાર,

ભાઈ ૬૦

દેવું કરીને ખરચી નાખે, એવે આવે મંદવાડ;

વધદ વાહમાં જોઈએ નાણાં, જોદ દેવાના ખાડ.

ભાઈ ૬૧

ખાડ મુદતે પુરામ નહીં તો, લોકો લાંધવા જાય;

કુલજાની ફજેતી ફંદાવા, ફરીઆદો બહુ થાય,

ભાઈ ૬૨

હુકમ લાવીને લેહણદારો, પૈસો પૂંજ કરે જમ;

તોપણ પુર થઈ શકે નહીં, લેનારો ન થાય તમ.

ભાઈ ૬૩

છેવટ હુકમ કેદનો લાવી, કુલણનું કાંડ સાય;

જમત જમાડયાના જુએ ફજેતા, પધારે મંદીર ૨

ભાઈ ૬૪

એકલા કોટડીમાં પડી રહે, એળે વહે અવતાર;

નાતો જમાડી જસ લીધેલા, તેના કરે વીચાર.

ભાઈ ૬૫

અરેરે કુલ્યા ને ભવ બુલ્યા, કેા ન મળે મુજ પાસ;
અડાબો શેઠ પડાબો હેઠ, જાજો સત્યાનાથ.

ભાઈ૦ ૬૬

માટે શીખામણું શેઠ પટેલની, તેમાં ન દેવું ધ્યાન;
શેઠ સગાથી સુખ ન મળે. થઈ જશે હેરાન.

ભાઈ૦ ૬૭

કેવા શેઠ ન કેવા પટેલ, કેવા એ ઉંચા ઢીંગ;
જેવા આપણુ તેવા તેછે; શાં એમને શીરસીંગ.

ભાઈ૦ ૬૮

નહારી દાનત નહારાં લક્ષણુ, નીરખળ ને નીરધન;
નીચાં કર્મને નીચું ખાલવું, નીચાં નીચાં વ્યસન.

ભાઈ૦ ૬૯

નહારાં દેદાર નહારી નીંદ્યા, નહારે કસ્યાનો પ્રેમ.
ઉઘાડી ઉઘાડી આપ્યુંછે સઉને, તો નહી સમજો કેમ.

ભાઈ૦ ૭૦

ડકરી દોતો જોડ જોઈ દો, કોઈ ન જોશો કુળ;
જેથી કન્યા કુઆમાં નાખે, તેનું જશે જડામુળ.

ભાઈ૦ ૭૧

કેવી રીતની જોડી જોવી, તે કહું આગળ વાત;
આ ખીનાથી મને શેઠ શેઠાણી, ભાંડીને પાડશે ભાત.

ભાઈ૦ ૭૨

પણ મને જોહ ભાંડે, તે જુંડી, ભાંડે જુહો જોહ;
ખર કહેતાં ખાર લાવેતો, પડજો તેને દેહ.

ભાઈ ૭૩

એકજ નાતને કહ્યું નથી આ, સૌ નાતને છે શીખ;
કુળ જોઈને દીકરી દે તે, દીકરી માગશે ભીખ.

ભાઈ ૭૪

અકલના હાલ આછા લોહો, નથી તપાસતા મુળ;
હડે વહે ને ઢોંગ કરે, એવા ને કહેછે કુળ.

ભાઈ ૭૫

દ્રવ્યવાળો ને હોય રૂપાળો, ચાતુર હુદ્દીમાન;
જોવાર વીવેક વીધા ભણેલો, તે જાણુવો કુળવાન.

ભાઈ ૭૬

કપરો ભાયગશાળીને ડાહ્યો, જોઈનેવો કન્યાય;
તેજશ હાલના કુળમાં દેશે, તે સ્ત્રી કરે અન્યાય.

ભાઈ ૭૭

નહી સુખ સ્વામીના રૂપનેરંગનુ, નહી ખાન પાનનુ
પહેરવા આઢવા ન મળે તારે, સીમે નઆવવાં ને

ભાઈ

યોતા પ્રમાણે પીઉ નહોયતો, અખળા બહુ અક-
વૈભવ ત્યાં લગી વેઠ્યા કરે પછી, છેવટ નીસરી જા

ભાઈ ૭૮

(૨૩)

ખજારમાં લેવા જાય ઉધારે, કોડી ન ધીરે કોએક;
તેવાને શીઠા થાવી ખેસાડ્યા, બળ્યો એ વાકો વીવેક.

ભાઈ૦ ૮૦

શઠને પટેલના પડપંચો, કોઈથી નવ કળાય;
ત્રહીતને ચીરવા હોય ત્યારે, વઢી મરે મહિમાય.

ભાઈ૦ ૮૧

એક રહે શઠ સામી બાજુમાં, ખાત્રો ત્રહીતમાં જાય;
ત્રહીત જાણે કે શઠ છે પક્ષે, હવે ખીજથી શું થાય.

ભાઈ૦ ૮૨

પછી સામા સામી શીઠયા ખાત્રે, ગાત્રે આડો આંક;
ત્રહીતને છેક આક ચડાવી, પક્ષવાળો થાય રાંક.

ભાઈ૦ ૮૩

ત્રહીતને કહે શું કરીએ ભાઈ, નાતથી પામ્યા હાર.
મેડો ઘણો પાણુ ડંડજ આપો, નહીતો જશું વરણુ ખ-

હાર. ભાઈ૦ ૮૪

લાંછો શીઠી કપડો મારે, એને છાંતી દો લાંચ.

તો નહી સમાધાન થવા દે, બાલશે માટી માંચ.

ભાઈ૦ ૮૫

એમ પાસે રહીને પગ ભાગે, તે નહી મુદને ડાઘ,
વહેલા શીઠયા એકના એકજ, ઘેને વંચી લે ભાગ.

ભાઈ૦ ૮૬

(૨૪)

મુરખ માણસ ખેલ ન જાણે, ભાઈ કહે બેળવાય;
પાંચ પચા વાર થપડો વાગે, તોએ વળગતા જાય.

ભાઈ૦ ૮૭

હરતે માટે શેઠ બોલાવે આવેા ફલાણા લાલ;
પંચમાં બેસી ફલાણાને ડાંડો, કહી બોલાવે મસાલ,

ભાઈ૦ ૮૮

એટલે અભાગીઆ અગ્નાની, ફુલી ફાળકો થાય;
અહો મને માન્યો શેઠ લોડે, ધારી કરડવા ધાય.

ભાઈ૦ ૮૯

શેઠ અડાવે ને જેમ લડાવે, તેમ લડી મરે આપ;
ખીજે દહાડે પછી ભાવ ન પુછે; બોલાવે ત્ર કોઈ બાપ,

ભાઈ૦ ૯૦

માર ધડી ફુલાવેથી ફુલે, જાણે વંદ્યુ માર કામ;
છેવટ છોછવો થઈ રહે આઘો, કપાળમાં ન દે ડામ.

ભાઈ૦ ૯૧

માટે શેઠીયા સાખાશી દે પણ, જરા ન રાખવું લલો
ડાહધો સપુતને સમજાણોતે, ન તાણે શેઠની પક્ષ.

ભાઈ૦ ૯૨

મીઠું બોલ ને કપટ બોલે, વાળે પેટની દાઝ;

શેઠીયા ગાળો ભાંડે સાંખે, નહી નફરને લાજ.

ભાઈ૦ ૯૩

(૨૫)

જળ કરી છોકરનિ છવાડે, નહી પ્રજુની ધાક;
પોડે બેસેને ગધેડે બેસે, સદાય છાંયુંનુ નાક.

ભાઈ ૯૪

રાયતુ આવે તેવા ન્યાય ચાલે; સરખ નહી લગાર;
જ્યાં ત્યાં લોકની કરે ખરાખી, તડ પાડ્યામાં તૈયાર.

ભાઈ ૨૧

માટે રહીઅત સંપ કરીને, ચલાવો રૂડી રીત;
ચેતો ચેતો સહુ ચાતુર ચેતો, શું થયા આંધળા ભીંત.

ભાઈ ૯૬

આ બધી બીના વાચે કે સુણે, તેથી આવશે ગ્નાન;
ગાંઠ વાળી લેશે ગુણી હશે તે, ગધેડાને નહી સાન.

ભાઈ ૯૭

આ વાત અત્યારે ધ્યાનમાં થેશે, સમજીને સુખ સાર;
ધડી દેડે પાછા જુલી જવાના, ગુમારના ગુમાર.

ભાઈ ૯૮

ડાહ્યા ધણી દલમાં લખી લેશે, સુધારે કરશે કાંક;
નકારા થકને ઠંઠ ન પહોચાડે, તેરાંડ રૂપી રાંક.

ભાઈ ૯૯

અનેક ઉપાદેના બરેલા શેઠ, કહેતાં ન આવે ખર;
કુળવાન નારીઓ કેવી રડેછે, તેનો કરે વીસ્તાર.

ભાઈ ૧૦૦

રાગ બીના.

સાડ સાડરે સુરત શહેર. એ રાગ.

હાય હાયરે બલ્યું આ કુળ, આપે ક્યાં જોડું;
 માડ જીવતર થઇ ગયું ધુળ. આપે ક્યાં લાડું.—ટેક.
 નહી રૂપ રંગને નહી દ્રવ્ય રથીવી. નહી લિંગા યુગ્મ જાગરે,
 તેજને કુળ બહી દીધી, બલ્યાં સગાનાં ભન. આપે ૧
 હું જોડીને કંથ કુળવંતો, નરૂપ કાળો મેસર;
 હું પાતળીને પેહ પરણેલો, ભાધરવાની મંસ. આપે ૨
 પીઠેરમાં પાંચે પકવાનો, પરણ્યાને ઘેર રાખરે;
 ભણ્યો બુધવાર આપ તણો હું. ગણી આપ હીરાખ.
 આપે ૩
 આઈ પીને ફરતો ફરે પીટયો, લાઈએ ગાંતો ભાગરે;
 સીઆમણુ દેવા જનકે સારી, તો લઈ જોડે ડાંગ.
 આપે ૪

સાચુગારતો સમણામાં દેખું. વચ્ચના વાગે વાંસરે;
 નાતમાં પીટયો પટલાઈ કરે. જણવે ઠાલી ઠાંસ. આપે ૫
 મળે નહી ધંડીમાં બંડી. બેખળે નહી કુરકાયરે;
 ચુલામાંતો કાઠી માઠી, શું પગ ધાણું માંય. આપે ૬
 કણેકીય કચરી ખાતાં રહે, અડધ ઉંણી કુખરે;

(૧૭)

નાત જમે ત્યાં દાળ બાત દેખું, બાથુ બવની બુખ.

બાપે ૭

ધીના ધંદા ધરમાં વાગે, એવું દારણ દુઃખરે;

નાતમાં પહેળી પટલાણી થક, એટલું મુજને મુખ.

બાપે ૮

પેહરામણીમાં પીઠિરીયાંના, વાસણ આબ્યાં હાયરે;

તે જાટકીને ધર સોવરાવું, અહસ્ત ગાણે સૌ કોય. બાપે ૯

તમાચે મહો રાત્ર રાખું, ફર થઈને ઠીકરે;

તોપણ રડયો મેણાં મારે, બતાવે શોકની ખીક. બા. ૧૦

કુળ માટે કળોડાં જુએ, વર હોય મુંઢ કે બાળરે;

એવો અન્યા જોઈ દે કન્યા, છેવટ તેછીનાળ. બા. ૧૧

ધરડાને પાણુ કુળ દેખી દે, ખીખી ધર જોગ થાયરે;

વટલે મીયાં ધોરમાં પોદે, તો રાંડ વટલી જાય. બા. ૧૨

તેવું અતી અવગણ કરવું, કુળ કરોડો દામરે;

ગઈ જોઈ જર વરને ધર જુએ, તે ગાહ્યાનું કામ.

બાપે ૧૩

રીતે રૂએ કુળવંતી, કરજો સહુ તપાસરે;

૧ ઉપર કુળ વાળી મુકજો, કહે કરી કાગંદાસ. બા. ૧૪

મનહર છંદ.

વાંચી સીખામણ વાળો, કુળ તજો જોમ ટાળો;
ભાજો આ પુસ્તક તેની ખીના બધે ભાખવી,
ઉંચા ઊંચા કરી કરી, સીદને જાગ્યોછો મરી;
જોડી જોયા વિના કન્યા, કુઆમાં ન નાંખવી.
આટલું જણાવા સાર મિત પરાવ્યું મં માર;
તેથી શેક પટેલીયા, લેસે દાજ દાખવી.
થશે તેહ કરવાના, ફાંસા ખાઈ મરવાના;
પણ મીત્ર સુધરેલા, તેણે મેરે રાખવી.

છેલી સુચના.

. શેઠાઈ તથા પટલાઈ રહેવાનું કારણ કે નાતની સી-
લીખ તથા વાંસણો તેમનાં કળજમાં હોયછે અને નાત
નાતરાના દનારા નોતરીઆ, શેઠાના હુકમમાં હોયછે,
નોતરીઆઓને, લુટી ખાવું નાતનું અને જસ ખોલ
શેઠના જેમ કે ધાન ખાવું ધણીનું ને ગીત ગાવું વીર
એ પણ મોટી અનીલીછે, ખીચું અધર્મી શેઠા તથા
લા પોતાના જ્યામાં ગમે તેવી અનીલી થઈ હોય તો
પ્રજ્ઞતા ગાહતા નથી અને ખીજા કોઈ માણસથી જુજ
નીલી થઈ હોય તોપણ તેની રજીવી રહેછે. આ ઉપરથી
શેક તથા પટેલોને સુચના આપવામાં આવેછે કે હવેથી હા

બી અનીતી ન કરતાં સત્ય ચાલી પેહેલો પોતાના પગ ડીપર
 'કોહિવાડો મારશો તો જ્ય થશે; નહી તો નખખોદ જશે,
 ત્રીજાં ખાતા ખાસો, ભરતા ભરશો, અનીતીથી નીરવે મ-
 રશો; ચોથું શેઠ પટેલોનું કહેવું એમ થાય છે કે સત્ય રાં
 ખીએ તો નાત ચાલે નહી પણ તે કેવળ મુરખાઈ ભરેલું
 છે કારણ કે અશક્તના રાજ્યો સત્ય ચાલતા તો શું એ-
 મનું રાજ નહોતું ચાલતું, યંબવં સરવે નાલીજા બાધ્યો
 સમજોરે સમજો નનં નહી સમજો તો હાલ તમને
 વાતે છે ત્યાં દશ ધાતુ તમારાં ખાળખચ્યાંએને વીતશે,
 ના શેઠો તથા પટેલોનું કહેવું એમ થાય છે કે ગમે એક-
 લી અમારી ફજેતી કરે તો પણ હમે છીએ તે છીએ,
 માટે સરવે એતો એજ શેઠને સનામછે પટેલને પ્રણામછે
 વારના રામ બોલો બાઈ રામબોલો,

૦ ૧ માહે અગર ૨ સને ૧૮૮૨.

ટળો નાતનો શેઠ, ઝેર ઝાણુ ને ગાળે;
 ટળો નાતનો શેઠ, સહુ શીર આળો નાળે;
 ટળો નાતનો શેઠ, રાંકને દાખી મારે;
 ટળો નાતનો શેઠ, હરામી હરવું ધારે;
 ટળોને શેઠ પટેલીઆ; દેગે ધુતી આપછે;
 વીકરી દીવો રહે નહી, જગમુળથી જાયછે.

